

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ & ΕΣΠΕΡΙΝΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ
ΔΕΥΤΕΡΑ 8 ΙΟΥΝΙΟΥ 2026
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ : ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

α. (σελ. 23-24) Από τα πολλά προβλήματα ... 5.000.000 στρέμματα.

β. (σελ. 208) Ένα σοβαρό ζήτημα που αντιμετωπίστηκε με επιτυχία από την πρώτη κυβέρνηση της Κρητικής Πολιτείας ήταν το καθεστώς ... εγκατάστασής του.

γ. (σελ. 77) Πολιτικός σχηματισμός μικρότερης απήχησης, ο πυρήνας του οποίου συγκροτήθηκε μέσα στην Εθνοσυνέλευση 1862-1864, υπό τον Επαμεινώνδα Δεληγιώργη, που υποστήριζε ... Οθωμανική αυτοκρατορία.

ΘΕΜΑ Α2

α. Λ (σελ. 28)

β. Λ (σελ. 78)

γ. Σ (σελ. 50, 96, 144)

δ. Σ (σελ.207)

ε. Σ (σελ. 216)

ΘΕΜΑ Β1

(σελ. 18) Αν λάβουμε υπόψη / Κατά τον πρώτο αιώνα της ανεξαρτησίας της Ελλάδας, στις εξαγωγές, περισσότερο ... κυριολεκτικά ασήμαντες.

ΘΕΜΑ Β2

(σελ. 167) Σημαντικότερες ήταν οι επιπτώσεις από την άφιξη των προσφύγων της ΜΑ καταστροφής (1922) στην εθνολογική σύσταση ... εθνικό κορμό.

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1 (σελ. 59)

α. Κατά την προεπαναστατική περίοδο, για αντικειμενικούς λόγους, οι Έλληνες δεν είχαν τη δυνατότητα να συγκροτήσουν πολιτικά κόμματα. Υπήρχε όμως μια άλλη μορφή υποστήριξης των συμφερόντων τους, τα πελατειακά δίκτυα, στην οργάνωση των οποίων οδήγησαν οι εξής λόγοι:

- ο ανταγωνισμός μεταξύ προσώπων για την κατάληψη θέσεων εξουσίας,
- η ελλιπής παροχή προστασίας από μέρους της οθωμανικής διοίκησης προς τους υπηκόους της σε περιπτώσεις αυθαιρεσιών. Το πρώτο κείμενο αποτελεί πρωτογενή αναφορά βαυαρού λόγιου, ο οποίος είχε συναναστραφεί το 1832 με ελληνικές πολιτικές ομάδες. Χαρακτηριστικά, ο Friedrich Thiersch διευκρινίζει ότι για να γίνει κατανοητός ο χαρακτήρας αυτού του συστήματος προστασίας και τα καθήκοντα που επέβαλλε στους προστάτες, πρέπει να ληφθεί υπόψη η κατάσταση στην οποία βρισκόταν η Ελλάδα, αφού διένυσε μια πορεία αιώνων. Από τη στιγμή που την περίοδο της τουρκοκρατίας δεν υπήρχε κεντρική εξουσία που να ασκεί έλεγχο και να προασπίζεται τα δικαιώματα των υπηκόων, αυτοί αναγκαστικά κατέφευγαν σε άλλους φορείς για να βρουν υποστήριξη και προστασία,
- η απουσία συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, πράγμα που δημιουργούσε διαρκή αίσθηση αβεβαιότητας στους ανθρώπους.¹ Μάλιστα, όπως σημειώνει ο βαυαρός λόγιος, ο μοναχικός άνθρωπος, για να επιβιώσει, έπρεπε να ενταχθεί ανάμεσα στους άλλους. Δηλαδή, αν ένιωθε αδύναμος, να γίνει ακόλουθος κάποιου ισχυρού (πελάτης) ή, αν ένιωθε δυνατός, να συσπειρώσει ο ίδιος ακόλουθους γύρω του (προστάτης).

Οι παραπάνω λόγοι οδηγούσαν τους υπηκόους να καταφεύγουν σε μη κρατικούς φορείς, οι οποίοι θα τους παρείχαν τη στοιχειώδη ασφάλεια.

β. Ο πρώτος μη κρατικός φορέας, που παρείχε τη στοιχειώδη ασφάλεια στους Έλληνες υπηκόους κατά την προεπαναστατική περίοδο, ήταν η ευρύτερη οικογένεια. Κάθε οικογένεια συνδεόταν οριζόντια με άλλες οικογένειες και κάθετα με πάτρωνες-προστάτες και τις οικογένειές τους, που είχαν υψηλότερη κοινωνική θέση. Πράγματι, όπως προκύπτει από τη δεύτερη πηγή, μέσα στο επισφαλές οθωμανικό καθεστώς, η οικογένεια αποτελούσε το φυσικό και σίγουρο καταφύγιο. Η κάθε οικογένεια περιλάμβανε πολλές γενιές και παρακλάδια και σύναπτε δεσμούς οριζόντια με άλλες οικογένειες ή πρόσωπα της ίδιας κοινωνικής θέσης. Παράλληλα, σύναπτε σχέσεις και κάθετα με ισχυρότερα πρόσωπα, τους πάτρωνες και τις οικογένειές τους, οι οποίες και αυτές ήταν πελάτες ακόμα πιο ισχυρών ανδρών. Επιπλέον, ο συγγραφέας Gunnar Hering αναφέρει ότι οι πέντε οικογενειακοί θεσμοί που συντηρούσαν τις οριζόντιες σχέσεις οικογενειών, διατηρούσαν τους δεσμούς αλληλοβοήθειας στις κάθετες, αυστηρά δομημένες πελατειακές σχέσεις και επέβαλλαν στα μέλη τους υπακοή και συμμόρφωση ήταν ο γάμος, η υιοθεσία, ο δεσμός αδελφοποιίας και η κουμπαριά με κάποιον ισχυρό σε γάμο ή βάπτιση.

Στην Πελοπόννησο, για παράδειγμα, κατά την περίοδο 1715-1821 αναπτύχθηκαν δύο μεγάλα δίκτυα πατρωνίας, στην κορυφή των οποίων βρίσκονταν οικογένειες προκρίτων.

¹ ή θα μπορούσε να συντεθεί όλο το κείμενο Α στο σημείο αυτό.

Ανάμεσα σ' αυτές επικρατούσε έντονος ανταγωνισμός για την άσκηση επιρροής σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας ζωής και για την κατάληψη των δημοσίων θέσεων. Στη Στερεά Ελλάδα φορείς της πατρωνίας ήταν μεγαλοαρματολοί. Στα νησιά, εξάλλου, στην ηγεσία των δικτύων πατρωνίας βρίσκονταν οι οικογένειες των μεγάλων πλοιοκτητών.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ (ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΑ) Πάντως τα κατοπινά κόμματα δεν αποτελούν απλή μετεξέλιξη των δικτύων πατρωνίας, καθώς οι φορείς της πατρωνίας δεν διαμόρφωναν διαφορετικές πολιτικές απόψεις, αφού η οθωμανική εξουσία ήταν αναμφισβήτητη.

ΘΕΜΑ Δ1 (σελ. 246-8)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ (ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΑ) Ο ποντιακός ελληνισμός, ύστερα από την παραχώρηση των ειδικών προνομίων, γνωστών στην παγκόσμια ιστορία με τους νομικούς όρους «*Χάτι Σερίφ*» (1839) και «*Χάτι Χουμαγιούν*» (1856), εγκατέλειψε τα κρησφύγετά του και κατέβηκε στις παραλιακές περιοχές, όπου έκτισε καινούρια χωριά, εκκλησίες και σχολεία. Σε σύντομο χρονικό διάστημα πήρε ξανά στα χέρια του το εμπόριο ολόκληρου του Εύξεινου Πόντου και της ενδοχώρας, ενώ η Τραπεζούντα ξαναβρήκε τις παλιές της δόξες.

Στον Πόντο, (λοιπόν²), κατά τον 19^ο και τις αρχές του 20ού αι. , η οικονομική δραστηριότητα περιοριζόταν στα παράλια και σε αυτή άνθιζαν οι Έλληνες.

Η κυρία πλουτοπαραγωγική πηγή στα παράλια του Ευξείνου Πόντου ήταν το διαμετακομιστικό εμπόριο με κυριότερα λιμάνια την Αμισό, την Τραπεζούντα, την Κερασούντα, την Οδησό, τη Βραΐλα, το Νοβοροσίσκι και τη Σεβαστούπολη. Το πρώτο κείμενο του Οδυσσέα Λαμψίδη επαληθεύει την εμπορική δραστηριότητα στις πόλεις της Τραπεζούντας και της Αμισού και το εμπορικό λιμάνι της Κερασούντας, συμπληρώνοντας την ιστορική αφήγηση με τα λιμάνια Κοτύωρα, Οινόη, Σούρμενα.

Κατά τη διάρκεια του (Α' παγκοσμίου) πολέμου οι Νεότουρκοι με διάφορους τρόπους προσπαθούσαν να απομακρύνουν και να περιορίσουν το εμπόριο των χριστιανών, οι οποίοι για να επιβιώσουν συνεργάστηκαν με τις τοπικές μουσουλμανικές εθνότητες. Η Τραπεζούντα μέχρι το 1869 έλεγχε το 40% του εμπορίου της Περσίας και το διαμετακομιστικό εμπόριο απέφερε κέρδος περίπου 200.000.000 φράγκα το χρόνο. Ενδεικτικά, σύμφωνα με το ίδιο παράθεμα, το 1869 στην Τραπεζούντα, η συνολική αξία των εισαγωγών με χώρες προέλευσης, κατά σειρά, την Αγγλία, Περσία, Γαλλία, Ρωσία, Ελβετία ανερχόταν περίπου σε 63.000.000 φράγκα. Η Ελλάδα βρισκόταν στην προτελευταία θέση με ύψος αξίας εισαγωγών τα 131.150 φράγκα. Αντίστοιχα, η συνολική αξία των εξαγωγών από την Τραπεζούντα το 1869 προς, με τη σειρά, την Περσία, Κωνσταντινούπολη, Ρωσία, Γαλλία, Καύκασο Ρωσίας κ.ά. αντιπροσώπευε σχεδόν 38.000.000 φράγκα.

Οι ελληνικές επιχειρήσεις διέθεταν εμπορικά υποκαταστήματα και πρακτορεία μεταφορών στη Ρωσία, την Περσία, την Αγγλία, την Κωνσταντινούπολη, τη Μασσαλία και σε άλλες μεγάλες πόλεις της Ευρώπης. Η Τραπεζούντα αποτελούσε το σταυροδρόμι της εμπορικής κίνησης μεταξύ Δύσης και Ανατολής μέχρι το 1869 που ολοκληρώθηκε η διάνοιξη της Διώρυγας του Σουέζ, οπότε άρχισε η σταδιακή παρακμή του λιμανιού της. Ειδικότερα, η δεύτερη πηγή αναφέρει ότι η Τραπεζούντα ήταν το κυριότερο εμπορικό κέντρο, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, καθώς

² η λέξη μόνο αν προηγούνταν ο πρόλογος

βρισκόταν στο σημείο όπου κατέληγε ο χερσαίος εμπορικός δρόμος και αποτελούσε κόμβο επικοινωνίας μεταξύ της Περσίας και της Κασπίας θάλασσας από τη μιά και ολόκληρης της Μικράς Ασίας και της Δύσης από τη άλλη. Ωστόσο, για μεγάλο διάστημα και μετά το 1883, τέσσερις μεγάλοι ελληνικοί τραπεζικοί και εμπορικοί οίκοι της Τραπεζούντας έλεγχαν μαζί με το υποκατάστημα της Τράπεζας Αθηνών σχεδόν όλη την οικονομία του ανατολικού Πόντου. Μάλιστα, η συγγραφέας της δεύτερης πηγής, Ε. Κατσιαδάκη Γαρδίκια, επισημαίνει ότι το εμπόριο της Τραπεζούντας γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη από το 1883, όταν η Ρωσία έκλεισε τον δρόμο του Καυκάσου στο εμπόριο της Περσίας, μέχρι το 1906, οπότε επανήλθε η εμπορική επικοινωνία μέσω Ρωσίας. Επιβεβαιώνει, επίσης, ότι υπήρχε στην Τραπεζούντα υποκατάστημα της Τράπεζας Αθηνών, ενώ οι ντόπιοι μεγάλοι τραπεζικοί και εμπορικοί οίκοι των Γ. Καπαγιαννίδη, αδελφών φωστηροπούλου, Θεοφυλάκτου και Λεοντίδη κυριαρχούσαν στην οικονομική ζωή της περιοχής. Ιδιαίτερη μνεία κάνει η συγγραφέας στη σημαντική συμβολή της ελληνικής ναυτιλίας στο διαμετακομιστικό εμπόριο της Τραπεζούντας, εμπλουτίζοντας την ιστορική αφήγηση. Καταγράφει ότι αυτή κατείχε την τρίτη θέση στις εξωτερικές συναλλαγές (εισαγωγές-εξαγωγές) στο λιμάνι της πόλης.

Ανάλογη ήταν η οικονομική κίνηση των Ελλήνων και στις άλλες πόλεις του Πόντου: από το εμπορικό λιμάνι της Αμισού εξαγόταν μεγάλες ποσότητες εξαιρετικού καπνού και άλλων εγχώριων προϊόντων ενώ το 1869 στην Αμισό από τις 214 επιχειρήσεις της πόλης οι 156 ανήκαν στους Έλληνες. Η Αμισός διακρίνεται στο κείμενο Β ως το δεύτερο, μετά την Τραπεζούντα, πιο σημαντικό εμπορικό κέντρο του Πόντου. Τονίζεται ότι όφειλε την ακμή της στην εξαγωγή του καπνού και ότι υπήρχε και σε αυτή υποκατάστημα της Τράπεζας Αθηνών. Το τρίτο παράθεμα παρέχει αξιόπιστες πληροφορίες για την ακμή της πόλης που προέρχονται από εμπορικές εκθέσεις του Βρετανού Προξένου, της περιόδου 1873-1885. Αναφέρει, συγκεκριμένα, ότι ρόλο διαδραμάτισε, εκτός από την γεωργική παραγωγή της ενδοχώρας της, και η προνομοιούχα θέση της, ώστε να εξυπηρετεί το εμπόριο της Κεντρικής Ανατολίας. Επίσης, σημείωσε σημαντική αύξηση στις εξαγωγές, από το λιμάνι της, συγκεκριμένων προϊόντων, όπως ήταν κυρίως ο καπνός, το σιτάρι, το αλεύρι και η βρώμη. Αλλά και οι εισαγωγές της ήταν αρκετά σταθερές, αφού άλλα προϊόντα μειώθηκαν, όπως ήταν τα βαμβακερά, τα μάλλινα είδη και τα μέταλλα, και άλλα αυξήθηκαν, όπως ο καφές, τα είδη σπιτιού και η ζάχαρη.

Στην Κερασούντα οι εφοπλιστικοί και εμπορικοί οίκοι των Κωνσταντινίδη, Κακουλίδη, Σούρμελη και Πισσάνη καταξιώθηκαν στα μεγάλα εμπορικά κέντρα του Εύξεινου Πόντου αλλά και της Ευρώπης. Πράγματι, όπως προκύπτει από το δεύτερο παράθεμα, η Κερασούντα, αλλά και τα Κοτύωρα, άνθιζαν στον εμπορικό τομέα, ο οποίος ελεγχόταν από τους Έλληνες. Στο τρίτο παράθεμα υπογραμμίζεται ότι το λιμάνι της Κερασούντας βρισκόταν σε πολύ ευνοϊκή θέση και για αυτό εξυπηρετούσε το εσωτερικό της Μικράς Ασίας και εμφανίζεται αναλογικά ως το πιο δραστήριο στις εισαγωγές και στις εξαγωγές.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ (ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΑ) Ο 20^{ος} αιώνας βρήκε τον ελληνισμό του Πόντου να έχει θεαματικό προβάδισμα, συγκριτικά με τις άλλες εθνότητες της ευρύτερης περιοχής, στον οικονομικό τομέα.

Φροντιστήριο ΜΟΡΦΩΣΗ
Ανθρωπιστικών - Οικονομικών Σπουδών και Πληροφορικής

Υπεύθυνη καθηγήτρια: Παγώνα Πετροπούλου